

սիրելի, որ գիտաց, գիտէ եւ գիտացէ ընդ երկար ուղղել զմելեակա ուսումնական նաւուն Ազգի՝ ի նաւուսանդիտն ամբոյթուն:

Անձարագրելի է այս պարզ, գիւրահասականալի խօսքին յառաջ բերած ազդեցութիւնը, նշան մը՝ որ, հակառակ գրաբարտեացներուքիւն մը խիզախ բացատրութեանը, դեռ գրաբարն երկայն ատեն իւր պատշաճ սահմանին մէջ պիտի մոդէ հայուն ուշ եւ ուրուցը: Երկարեցաւ մեր թղթակցութիւնը: Բայց հարկ է Յ. Պէրպէրեանին վերջին տեսութիւնն յիշատակել, որ գլուխ գործոց մըն է թէ յայտնած իմաստներով, եւ թէ իրեն համար հաւաքուած դրամէն ըրած առատարաշն օգնութեանց խառապունքը եւ թէ մանաւանդ իւր 5 որբեր որդեգրելու յայտարարութեամբը:

Այսպիսի մեծահանձնար գաստիարակներ թող բազմանան Ազգին մէջ, եւ առիթ տրուի ասով՝ ուստիշական վհատ վիճակը քաջալերելու համար (Եր. Տէր-Ենդրէասեանի ականջը խօսի), նմանօրինակ բազմաթիւ Յորելեաններ կատարելու, որ աւելի հրաբորքը են եւ Յորելեաններ կատարելու — մարմազը ուղղի շաւլի մէջ մալու ամէնէն ազդու միջոցն են: Կը մաղթեմ իմ կողմանէս եւս հաստառութիւն եւ բարգաւաճում Պէրպէրեան Վարժարանին, որպէս զի աւելի նպաստաւոր պայմաններու մէջ տեսնէ եւ կատարէ իւր Յիշնամեակը...:

Վ. Պոլիս, 12 նոյ. 1901:

ԹԱՄՈՒՆ. ՎԱԽԱՐԴԱՑ

* Այս հայկաբան-լեզուագէտ Մէնէվիշեան չօք այս ուղերծն է, որոն վրայ մեր պալսանայ լրազութիւնն միանաւու պանչացմաք խօսեցաւ. այսպէս, Բիշապաղին Թ. 1549: «Հ. Գարբէլ Վ. Մէնէվիշեան արտասնն զրաբար ուղերծ մը, ըստի թէ լուզուն եւ թէ արտասնաւանամբ, այս անզամ զրաբար Էր ծզդի Հ. Գարբէլի արտասնածը: Վառ շնորհով, անսաթար արտաքրութեամբ, առաքու կու եւ ոնձ իմաստներով Հ. Գարբէլ ուղերծը ցույր ծանրուն պասկն եղաւ կըսանը ըստի:»

«Վիշնայի Մէնէվիշեաններն Հ. Գարբէլ Վ. Մէնէվիշեան զրաբար գեներէկ ծառ մը կարաց, Սրճանը Թ. 1578: — «Վիշնայի Մէնէվիշեաններն Հ. Գարբէլ Մէնէվիշեան բաշայսպուգն եւ գեներէկ զրաբարով բան մը խօսեցաւ ուժգին հեղինակ Սահառում էֆք. Թ. 163: — «Հ. Մէնէվիշեան Ուկեպարու մաքուր զրաբարով մը... ուղերծ մը կարսցաւ: Ծաղիկ Թ. 182 եւս: ԽՄԲ.

ՍԱՅԵՆԱԽՈՍԱԿԱՆ

Ետօն և Արևական Համակարգութիւններ վասն հայ բարբառախօսութեան ի Պր. Լ. Մսթեանց, Հատ. Բ. Պարկ 1. Մուկուս 1901:

Պր. Մսթեանցի այս ուռւերէն երկասիրութիւնը՝ 186 էջերէ բազկացեալ մեծադիր գիրք մըն է, որ կը կազմէ իւր գոկտորութեան Քնանձնառին (Անձես) երկրորդ հատորին առաջին պահին: «Կիւթն է՝ Մշշ բարբառին՝ գրաբարի եւ միջնին հայերէնի հետ համեմատական ձեւախոռութիւնը: Գիրքս հանուած է՝ Ասոկուայի կայսերական Համայստարանի՝ “Գիտական տեղեկագրոց”, Պատմական Բանասիրական բաժնի Կատարէն, եւ նուիրուած է Հեղինակին հողմանէ՝ իւր Աւուցչին, Փիլիպ Ֆ. Ֆրուունադովի:

Այս երկասիրութեան Ա. Հատորը (1897ին ի Մուկուա Հրատարակուած) կը խօսէ՝ Մշշ բարբառին ճայնագիտութեան վրայ, համեմատելվ զայն նշանպէս գրաբարի հետ: Խսկ այս պահին մէջ (Էջ Ա—ՁԲ) հեղինակը կը խօսի իւր գրքին գրութեան նպատակին, համառօտութեանց եւ յաւելլիքներու վրայ: Էջ 35ն կը սկսի Ճառել՝ Հնդեւրապական գյականակերտ յետադիր մասնիկներու վրայ, հետեւ լողութեամբ գլխաւորաբար բրուգմանի Համեմատական քերականութեան Բ. Հատորին: Այս մասը կը հասնի մինչեւ էջ 38: Այս յետագան մասնիկներու գյուղթիւնն յերեւան կը հանէ Պր. Մսթեանց Մշշ բարբառին մէջ:

Կայս էջին վրայ կը մկ՛ գրաբարի յետագրի մասնիկները Մշշ բարբառին մասնիկներուն հետ համեմատել. յիշնիք քանի մը հատը. իւ = Հովիւ, -որ = երկրորդ, -ունիւն = ծանրութիւն (որպէս վերջնական ձեւը մենք գտած ենք՝ -ոյն եւ իւ = ծերայի ծերային = ծերայիշ՝ -ին = *իւն.) -ոյ = ծաղլոց, -անց = ծաղկնաց, -նիւ = ինձնունի, -ուն = արիւնու, -ոյն = ունայն, -ուն = այժմու, -եայ, -ոց, -ոցու, -ուն եւն: Այս մասնիկներու համար հեղինակին գլխաւոր աղբիւնը է՝ բագրատունուց “Քերակ. ի պէտազարգացելոց ու Հայ լեզուակէաններու համար շատ քիչ նոր բան կայ այս համեմատութեանց մէջ. սակայն հեղինակն իւր քննաճառարին ամբողջութեան համար ամէն կարեւոր ծանօթութիւններն ամիսփած է այս մասին մէջ: Կը յաշորդէ ուղիւն մասնիկներու վրայ (-ոյ եւ -ուն) համառօտ տեսութիւն մը (Էջ 47): Հորովածերու վրայ կը խօսի հեղինակը նշան համեմատական ունով՝

եպակին սկսելով, էջ 48' Ուղականին վրայ, էջ 69' Կոչականին վրայ, էջ 74' Հայոցականին վրայ, էջ 81' Սեռականին վրայ, որ կը համի միշտ էջ 115, առափ եւ այս հորով գրուած է ամենին ընդարձակ մասը. էջ 115' Տրականին վրայ, էջ 125' Գործիականին վրայ, էջ 137' բացառականին վրայ (պարզ էջ 138 եւ շրջուն էջ 152), էջ 153' Ներդյացականին վրայ եւն: էջ 162էն սկսել Սոգնակի Հորովերու վրայ տեսութիւն մը կը պարզէ, եւ կը համի միշտ էջ 173: Հոյ առանձին գլխով կը խօսի հեղինակ՝ Մշց բարբառին մէջ գտնուած յոդնակի առանձին ձեւերու վրայ, որ կը համի միշտ էջ վերջուն վերջուն:

Այս հորովերու համեմատութեան հիմն է կազման Այտնեանի Պանական Քերականութիւնը: — — —

Տարիներէ հետէ կը զըալի հեղինակը Մշց մարքարու ուսումնակրութեամբը. եւ այս երկասիրութեամբն ալ գեղեցիկ օտակ մը աւելցոց բարբառագտիսութեան շղթային վրայ: Լեհահայն ունեցած իւր Համուուը Մշցհայն իւր Մսերեանցը: Փափաթելի էր որ Պր Հեղինակն հրատարակէր այս իւր երկասիրութեան համառօտ բովանդակութիւնն նաեւ հոյերէն իւրառու, դուր թողով ինչ որ արդէն ընդհանուր համեմատական լեզուագիտութեան կը վերաբերի, եւ արդէն համեմատական լեզուագիտութեամբ զարգողներու ծանօթ է: Այսպիսի համառօտ բովանդակութիւնն մը պիտի նպաստէր Հայ լեզուագիտներու, որոնցմէ շատերուն անմատչելի պիտի ման և. Մսերեանցի գրերէն նշապէս արդէն սյն կարգի ուսուերէն գրուածները կը ման դժբախտարար:

Բայց Հարկ է ընել այս Հայերէն համառօտ բովանդակութիւնը, իթէ ամիողացընել կ'ուզէ Պր Հեղինակն իւր ուսումնակրութեանց արդենքը, ընդգրածակելով տեսութեանց հորիզոնն, զոր հիմոյ շատ սահմանափակ կը նկատենքու: Միայն Մշցի սանասէր մ'ը իթ ձեռին ունենալով Հայերէն գրուածը պիտի կարենայ աւելի առաս նիւթեր մատակարարել որ. Հեղինակին: Մշց գաւառին իւր յատուկ յառաջ բերուած շատ մը երեւցիներ՝ յատուկ վաս միայն Մշց: Այլ միւս բարբառներուն ալ Ասոնց փախարէն կարելի պիտի ըլլայ միայն եւ միւս Մշց բարբառին յատուկ երեւցիները զոր առնուլ... գրեթէ ամիողովն գործածած է իւր երկասիրութեան մէջ Պր Մսերեանցի ինչ որ ուրիշներն այս բարբառի մասին գրած են, ընդհանունլով

անոնց իւր հաւաքածներն ալ. բայց այսպիսի կարեւոր առաջնորդ մը ունենալով ի ձեռին պաշտոն ենք թէ լեզուագէտ գաւառացի մը (օր. Դ. Խաչինց մը կամ Յ. Գաղանճեան մը, կամ Շահնեան մը, Աճառեան մը եւն) մէծապէտի սատարէ Պր Հեղինակին գործին ամբողջութեան: Որով այս երկասիրութիւնն պիտի ունենայ իբլ օգուտ: Նախ իւր քննաւառակի նիւթ լաւ ուսումնասիրուած ըլլալով աւելի ապաշով պիտի համար իւր նպատակին, եւ երկրորդ այս ուղղութեամբ դրդիչ ըլլալով այլց անուղղակի պիտի նպաստէ ուրիշներուն ալ որոնք առիթ պիտի ունենան որոշ ծրագրով աշխատելու եւ աւելի առատ նիւթ մատակարարելու համարելու համարելի հեղինակին: Կը սպասենք:

Վ. Պոլիս, 2 Դեկտ. 1901:

Հ. ԱԱՐԻՒՀ ՄԷԽՆՎԵԾԱՆ

ԲԱՆԱԱՍԽՐ, հանդէս նախօսական, պատմական, լեզուաբանական եւ քննական, հրտ. Կ. Յ. Բասմանճեան: Հարու. Ք. Պակ Բ-Գ, Պարիս 1601, Յօ ՀՀ 65-160+16: Գին է (արանքան չորս գիրք) Ֆր. 15:

Բանասիրն ներկայ երկրորդ եւ երրորդ գիրքը միասին հրատարակուած է մօտերս, որուն վրայ կուզնէք մէր ընթերցողաց ուշագրութիւնը Հրահիրել՝ ներկայ համասուտ զեղուցմամս: Հրատարակութիւնը, ուրախութեամբ կինանք արձանագրել, հետզհետէ զարգանալու վրայ է, եւ նուիրած է արդէն հասարակութեան բազմաթիւ գեղեցիկ բանասիրական գրուածները: Ներկայ միացեալ պրակը նյոնպէս շաբթ մը հետպրբական եւ յաջողուած գրութիւններ կը դնէ մէր առջեւ:

Սկիբը կը գտնենք հրատարակէն: Կ. Յ. Բասմանճեանէ շօն, մը Միխթարայ Աբրահամ յիշատակին երկշարիւրամեկի առթիւ: Կիւթն է Հայկական իրաւունք ի սկզբանէ միշտ մէր օրերը, (էջ 65-70:) բուն բանախօսութիւնն մըն է՝ Համեմատական Պատմութեան Բ. Համաժողովն մէջ, խօսուած: Իմբրէ այսպիսի կարելի չէր ընդարձակ մասնագիտական ուսումնասիրութիւնն մէջ՝ կար եւ գեղեցիկ ամիսում մըն է գլխարու կէտերու:

Մատենախօսական բաժնին մէջ կը գտնենք զիկուցումներ այլեւայլ նոր հրատարակութեանց մասին: Մատութիւնն արժանի են յատկապէս երկու մատենախօսականներ, մին Մէկէ հայագիտէն գրուած գաղղիերէն լեզուաւ (էջ 71-5)